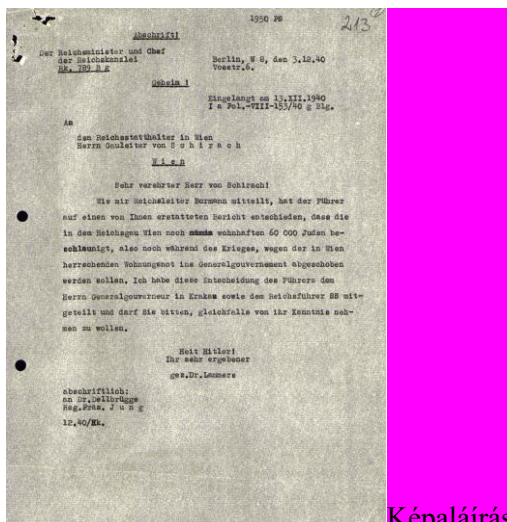

A deportálások bécsi modellje

1940. október 2-án Baldur von Schirach, aki augusztus óta bécsi körzetvezető (Gauleiter), Adolf Hitler berlini lakásán, egy magánvacsorán vesz részt. Ott áll elő ambiciózus tervével, miszerint a Német Birodalomban elsőként Bécsből szeretne „zsidómentes” nagyvárost csinálni. 1940. december 3-án Hitler jóváhagyja Schirach tervét. „A Führer egy Ön által benyújtott beszámoló alapján eldöntötte, hogy a bécsi birodalmi körzetben még lakó 60 000 zsidó gyorsított eljárásban, azaz még a háború ideje alatt, a Bécsben uralkodó lakáshiány miatt, a Főkormányzóság területére kitoloncoltatik.”

Bécs az a város ahol 1941 februárjában elindulnak a szisztematikus deportálások. A Bécsben található „Zsidó Kivándorlás Központi Hivatala” a konvojok kivitelezéséért felelős szervvé válik. Bécsben fejlesztették és próbálták ki azt a modellt, amely szerint 1941 októberétől az egész birodalomban elindulnak a deportálások.

Képaláírás: 1940. december 3-án Hans Heinrich Lammers, birodalmi miniszter és a birodalmi kancellária főnöke, személyesen tudatja Baldur von Schirach-al Hitler közvetlen utasítását a bécsi zsidók deportálását illetően a „Főkormányzóság” területére. Ez a levél 1946-ban fontos bizonyíték volt a nürnbergi per során.

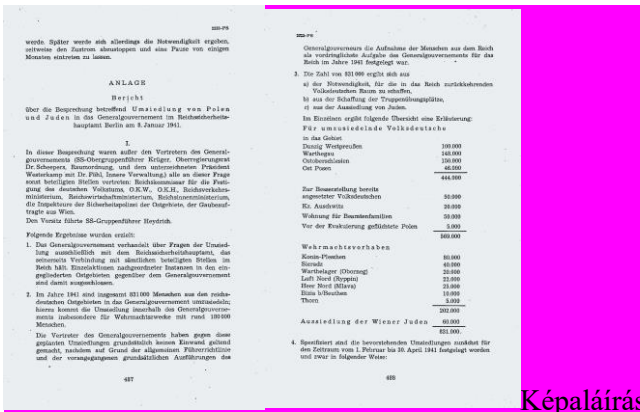
Hitler Schirach-nak intézett utasítását követően Eichman „zsidóügyi részlege” a berlini Birodalmi Biztonsági Főhivatalban (RSHA) rögvest elkezdte a deportálások tervezését, melyeket eufemizálva „áttelepítéseknek” neveznek. Egy 1941. január 8-ai, „lengyelek és zsidók a Főkormányzóság területére történő áttelepítését illető” megbeszélésen eldöntik: 1941 folyamán összesen 831 000 embert szándékoznak a Főkormányzóság területére deportálni, nagyrészüket a Német Birodalom keleti tartományaiból származó „lengyel és zsidó”. Külön kiemelik, hogy „60 000 bécsi zsidó kitelepítése”. Közülük 10 000 embert 1941. február elseje és április harmincadika között deportáltak.

„Bécs most már nemsokára teljesen zsidómentes lesz. Ezután pedig Berlin következik.”

Joseph Goebbels naplóbejegyzése, 1941. március 18.

Képaláírás: Baldur von Schirach, 1940-től 1945-ig Bécs Gauleitere és birodalmi kormányzója

Képaláírás: Az RSHA 1941. január 8-ai üléséről készült beszámoló (részlet)

1941. február:

Az első bécsi deportálások

Képaláírás 1: Josef Löwenherz igazgató feljegyzése a Gestapo-központban, 1941. február 1-jén zajlott tárgyalásáról, 1941.2.2.

Képaláírás 2: Az RSHA távirata minden államrendőrségi központnak, Adolf Eichmann által aláírva, aki a „zsidóügyi részleg” vezetője volt. A távirat „a bécsi zsidók a Főkormányzóság területére való evakuálásáról” szövegű, 1941.2.13.

1941. február elsején Josef Löwenherz-et, a Hitközség igazgatóját beidézik Karl Ebnerhez, a bécsi Gestapo „zsidóügyi részlegének” vezetőjéhez és Alois Brunnerhez, a „Központi Hivatal” vezetőjéhez a morzinplatz-i Gestapo irányító központjába. Április végéig a terv szerint 10 000 bécsi zsidót kell családok szerint a Főkormányzóság kisebb körzeti városaiba „áttelepíteni”.

„A terv az, hogy a Bécsben élő zsidók egy részét áttelepítsék a Főkormányzóság területére [...]. Körülbelül 1000 ember jut egy-egy konvojra; az első konvoj 1941. február 15-én, a második február 19-én, és az azt követők mindig a következő hét szerdáján indul. [...] Gyűjtőhelynek a II. kerületi Castellezgasse 35-ös szám alatti épületet jelölték ki.”

Josef Löwenherz feljegyzése, 1941.2.2.

1941. február 12-én Bécs magas rangú náci funkcionáriusai, valamint a deportálásokért felelős náci hatóságok képviselői, Alois Brunner („Központi Hivatal”) és Karl Ebner (Gestapo) a küszöbön álló deportációs konvojok „különleges kérdéseit” vitatták meg. A „kevert házasságban” élő zsidó házastársakat, azok gyermekeit és a Hitközség elengedhetetlen alkalmazottait egyelőre nem vonják be, akárcsak a külföldi állampolgársággal rendelkező személyeket. Az első világháború zsidó veteránjaira vonatkozó kivételezést elutasítják.

1941. február 13-án, két nappal a deportálások megkezdése előtt, az RSHA egy Adolf Eichmann által aláírt hivatalos levéllel a következőről értesíti az államrendőrségi irányító központokat: „**A különleges körülményekre való tekintettel a Führer elrendelte a Bécsben élő zsidók evakuálását.**” Egyben az 1941. február 1-e óta hatályban lévő tilalomra is felhívják a figyelmet, miszerint a „Zsidó Kivándorlás Központi Hivatalának” hozzájárulása nélkül nem hagyható el a város. Birodalmi szinten még csak 1941 szeptemberében lép hatályba a lakóhely elhagyásának tilalma.

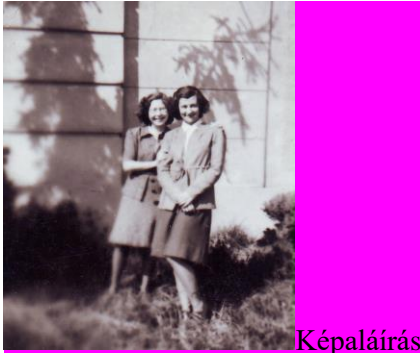
Február 15-én, 19-én, 26-án, valamint március 5-én és 12-én összesen öt vonat indul egyenként körülbelül 1000 emberrel a bécsi Aspang pályaudvarról a Főkormányzóság területén található Opole, Kielce, Modliborzyce és Łagów/Opatów városokba. A hatodik vonatot az utolsó pillanatban visszamondták. A Szovjetunió megtámadásának előkészítése miatt átmenetileg szüneteltetik a bécsi deportálásokat. A zsidó lakosság abbéli reménye, hogy véget értek a konvojok, hiábavaló. 1941. október 15-én, birodalmi szinten kezdik el a deportálásokat a gettókba, haláltáborokba és megsemmisítő lágerekbe.

„A zsidóknak Lengyelországba kell menniük” – a deportálásoktól való mindenütt jelenlévő félelem

„Április. Az elmúlt hetekben sokat aggódtunk. Folyamatosan azt híresztelték, hogy 'a zsidóknak Lengyelországba kell menniük', de természetesen azt gondoltuk, hogy csak pletyka. Aztán február elsején villámsebességgel terjedt el a hír a városban, hogy nem lehetett többé kiutazni a városból. [...] A hír sajnos igaz volt. Az elkövetkező napokban mindenki reszketett, amikor a postás csengetett, hiszen bármikor jöhetett a behívó – a halálos ítélet! Február 15-én, szombaton az első ezer indult 50 kg poggyással, miután egy héten keresztül egy erre a célra kiűrt zsidó iskolába voltak összezsúfolva és aláírták, hogy saját akaratukból mennek és az összes hátrahagyott tárgyról lemondanak! [...]

Az 5. konvoj elindult, behívták az embereket a 6-ra – úgy tűnt, mintha soha nem lenne vége és mindenki elkezdett eltompulni és közömbössé válni. Majd, március 16-án, vasárnap, villámgyorsan elterjedt az a hír Bécsben, amelyre mindenki oly régóta áhítozott – beszüntették a konvojokat! De addig senki nem hitte el, amíg a K.G.-tól [Hitközségtől] nem jött a megerősítés. Azok után viszont örömtáncban törtek ki a bécsi zsidók. Megölelték, megcsókolták egymást, sokszor vadidegenek is! Hiszen végre, hetek óta először, fellélegezhetek.”

Elisabeth Welt naplóbejegyzése, 1941. április

Képalírás: Elisabeth Welt és barátnője, Lotte Freiberg, 1941 környékén. Weltet (házasságkötése után Trahan, 1924-2009) védte a román állampolgársága, Freibergert (*1923) pedig a nem zsidó származású édesanyja.

A „Zsidó Kivándorlás Központi Hivatala” Bécsben, a deportálások felelős szerve

Adolf Eichmann 1938-ban hozza létre a „Zsidó Kivándorlás Központi Hivatalát”, mint új nemzetiszocialista hatóságot annak érdekében, hogy felgyorsítsa a zsidó lakosság elűzetését. 1941-ben a deportálásokért felelős szervvé válik. Alois Brunner SS-főhadnagy, Eichmann vezetőségi utódja a „Központi Hivatalnál” a kezdetektől involvált a deportálások megtervezésébe, illetve a megszervezésükért is felel. A „Központi Hivatal” a Prinz-Eugen-Straße 22-es szám alatti, 1938-ban „arizált” Palais Rothschild épületében a zsidó lakosság rémképévé válik.

A „Központi Hivatal” SS-katonái 1941. február 15-e és 1942. október 9-e között összesen 45 konvoj véghezviteléért feleltek, melyekkel több, mint 45 600 embert deportáltak az Aspang pályaudvarról a „keleti” gettókba, haláltáborokba és megsemmisítő lágerekbe. A bécsi mintára Berlinben (1939), Prágában (1939) és Amszterdamban (1941) hoznak létre további központi hivatalokat. Miután az 1943. márciusi nagy deportálások befejeztével felszámolják a „Központi Hivatalt”, „Eichmann embereit” Európa-szerte vetik be „deportálási szakemberekként”.

Képalírás: A „Központi Hivatal” a Prinz-Eugen-Straße 22-es szám alatti „arizált” Palais Rothschild épületében, a bejárat felett horogkeresztes zászló, 1939. Az épületet a háború után lebontották. Manapság itt található a bécsi munkáskamara.

A „8-as szoba” – a Hitközség kényszerű közreműködése

Az 1938-as „Anschluss”-t követően a Hitközség egyik központi feladata a kényszerű kivándorlás támogatása, melyet a „Zsidó Kivándorlás Központi Hivatalának” megbízásából végez. 1941 szeptemberében a Hitközséget bízzák meg a „zsidó csillagok” kiosztásával. Ehhez meg kellett adni az átvevők címét. Ennek köszönhetően átfogó ismeretei lesznek a „Központi Hivatalnak” a zsidó lakosság lakhelyeit illetően. Ezt az információt a deportálási listák megírásához használják fel.

1941. október 23-án lép hatályba a zsidók kivándorlási tilalma. A Hitközség kivándorlásért felelős osztályát jelentősen leépítik és átköltöztetik a Seitenstettengasse-ban található hivatali épület 8-as szobájába. Innentől a „Központi Hivatal” kényszerű támogatása a feladata a deportálások végrehajtása közben.

A 8-as szobában betűrend szerint lemásolják és sokszorosítják a „Központi Hivatal” által továbbított és a deportálásra kijelöltek névlistáit a náci hatóságok számára. A Hitközség sok munkatársát, aki eddig a kivándorlásért felelt, ezentúl a deportálásokhoz szükséges „rendezőként” kell rendelkezésre bocsátania.

Kurt Mezei a Hitközség műszaki részlegén volt villanyszerelő. 1941 októberétől a 17-éves fiatalember a 8-as szobán dolgozik. Naplója a nemzetiszocialista Bécsben élő, zsidó fiatalok életéről szóló, fontos kordokumentum.

„[Vasárnap, 1941. november 30.]

Reggel csak 9-kor kezdek a hivatalban (8-as sz.[oba]). Távozási listát írunk (XII. konvoj), majd a felderítők ivével elmegyek hozzájuk, táviratokat kézbesítünk. etc. Csak 2 után ebédelek otthon. 4-kor ismét a Hitközségben, ahol kb. ...7-ig. 7-kor ... elmegyek a Schönererstrasse-ba, Praterstrasse-ba, innen haza. Rendezőket kell értesítenem, legyenek készek holnap reggel $\frac{3}{4}$ 7-kor. $\frac{3}{4}$ 8-kor otthon.”

Kurt Mezei naplójából, 1941.11.30-ai bejegyzés.

Képaláírás: Kurt Mezei (1924-1945), az Izraelita Hitközség műszaki osztályának villanyszerelője, 1941 körül.

„Továbbra sem felejtse el...” A deportálás előtti búcsú

Regy Tuter Kurt Mezei baráti köréhez tartozik. A 18-éves lánynak 1941. február 23-án, szüleivel együtt „be kell vonulnia” a Castellezgasse-ban található gyűjtőtáborba. Búcsúzáskor fényképet ajándékoz Kurtnak, az alábbi ajánlással: „Elmondhatatlanul szép, de sajnos túl rövid volt az az idő, amit barátokként tölthettünk el ... a nagy távolság ellenére is maradjunk ennyiben? Továbbra sem felejtse el a [sic]

Barátnőd, Regy”

Regy Tutert (*1923) a főkormányzósági Opole-be deportálják, a háború végén a groß-roseni lágerben szabadítják fel.

Kurt Mezei 1941. február 22-én az alábbiakat írja kettejük búcsújáról: „Végül [...] elbúcsúzunk Regytől, eléggé nehezemre esik a búcsú; nem maradt semmi remény, hogy Regy kijut a Castellezgasse-ből, mivel az írásos engedélye lejárt. Nagyon sajnálom Regyt – soha többé nem fogom látni.”

Kurz Mezei naplójából, 1941.2.22-ei bejegyzés.

Képaláírás 3: Regy Tuter Kurt Mezeinek ajándékozott búcsúfotója, a hátulján ajánlással, 1940/41 tele.